

Дюрба Д. В.,

аспірант

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ХРОНОТОП ГОРИ В РОМАНІ ДЖ. КЕРУАКА «БРОДЯГИ ДХАРМИ»

Анотація. У статті аналізуються особливості реалізації хронотопу гори в романі Дж. Керуака «Бродяги Дхарми». Виділено такі особливості просторово-часової організації роману: протиставлення гірського топоса міському, а образів людей-споживачів – образам «бродяг Дхарми»; використання мотиву містичного страху; використання образу гори як вмістилища багатств.

Ключові слова: хронотоп гори, «Бродяги Дхарми», бітники, Дж. Керуак.

Постановка проблеми. Тема форм художнього простору і часу є однією з найбільш дискусійних у літературознавстві ХХ сторіччя. У 30-х роках ХХ ст. М. Бахтін під впливом ідей А. Ейнштейна та фізіологічних досліджень О. Ухтомського вперше в літературознавстві вводить термін «хронотоп», під яким розуміє «суттєвий взаємозв'язок часових та просторових відносин, художньо опанованих у літературі» [1, с. 341]. Пізніше ідеї хронотопу в літературі розробляли О. Астаф'єв, Ю. Лотман, Н. Тамарченко, В. Топоров та інші.

М. Бахтін пише: «Хронотоп визначає художню єдність літературного твору в його відношенні до реальної дійсності. Тому хронотоп вміщує в собі ціннісний момент, який можна виділити із цілого художнього хронотопа лише в абстрактному аналізі» [1, с. 489]. Хронотопи – «...» організаційні центри основних сюжетних подій роману. У хронотопі зав'язуються і розв'язуються сюжетні вузли. «...» Хронотоп як переважна матеріалізація часу в просторі є центром образотворчої конкретизації, втілення для всього роману» – зазначає М. Бахтін [1, с. 496].

Усі типи художнього простору, що є в тексті романів, за допомогою мотивів, метафор і символів сприяють розкриттю специфіки художнього світу автора.

Метою цієї розвідки є аналіз хронотопу гори в романі Дж. Керуака «Бродяги Дхарми» та особливостей його поетики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характерною рисою прози Дж. Керуака є зображення руху героїв у просторі, на основі якого побудовано сюжети всіх романів автора. Сюжет роману «Бродяги Дхарми» побудовано навколо подорожей оповідача, Рея Сміта, трикутником Нью-Йорк–Мехіко–Сан-Франциско. Рей Сміт, молодий письменник, що захоплюється буддизмом, їздить із міста в місто, спілкується з друзями, пізнає світ. Ключовими подіями роману є три підйоми в гори, під час яких Рей Сміт переживає обряд ініціації: перший підйом – сходження на гору Меттерхорн разом із друзями, Джефі Райдером та Генрі Морлі; другий підйом – прощальна перед від'їздом Джефі до Японії спільна гірська прогулянка дру-

зів; третій підйом – подорож до високогірної хижі, де Рей наодинці має провести літо, працюючи пожежним спостерігачем. Ключовим хронотопом роману, на нашу думку, є гірський хронотоп.

В. Топоров зазначає, що «в міфології гора виступає як найпоширеніший варіант трансформації світового дерева. Гора часто сприймається як образ світу, модель всесвіту, у якій відображені всі основні елементи та параметри космічного устрою. Гора знаходиться в центрі світу – там, де знаходиться його вісь (axis mundi). Продовження вісі вгору (через вершину гори) показує місцеперебування Полярної зірки, а її продовження вниз показує на місце, де знаходиться вхід у нижній світ, у пекло» [2, с. 311].

Гірські топоси, де герої проводять певний час, підкорюючи вершини та насолоджуючись первісною природою, протиставляються в романі міським топосам. «На наступному тижні я склав рюкзак і вирішив рушити в дорогу, забратися геть з цього міста невігластва, яким взагалі є будь-яке сучасне місто» [3, с. 113]. «Я зрозумів, що дійсно навчився у нього (у Джефі – Д. Д.) відганяти пороки світу й міста і знаходити свою справді чисту душу – якщо ж за плечима у мене нормальний рюкзак» [3, с. 156]. «Ось підступає сум повернення до міст, а я став на два місяці старішим, а там – ціле людство барів, і вар'єте, і жорсткого кохання, все догори дриком в пустоті» [3, с. 243].

Рей і Джефі також протиставляють жителів американських міст бродячим філософам, що сповідують буддизм і живуть вільно. Гори зображено місцем паломництва бродяг Дхарми, до яких, окрім відомих відлюдників та поетів, що проводять ціле життя усамітнівшись на природі, головний герой також зараховує свого друга Джефі і себе. Але, на відміну від східних мудреців, що десятиріччями жили в горах, Рей і Джефі мусять працювати і жити в суспільстві. Місто для них – чуже, штучне, населене людьми із примітивним мисленням, що мають одну мету – заробити якомога більше грошей. Так, Джефі каже: «Знаєте, коли я був малим хлопцем в Орегоні, я зовсім не почувався американцем, з усіма цими приміськими ідеалами, придушенням сексу та загалом всією цією тоскною сірою газетною цензурою всіх наших істинних людських цінностей, але коли я відкрив для себе буддизм й усе інше, я раптом відчув, що жив у минулому житті незліченні сторіччя тому, а тепер, внаслідок помилок і гріхів того життя, я скинутий у більш скорботне місце існування, і моєю кармою було народитися в Америці, де нікому нічого не в кайф і де ніхто ні в що не вірить, а тим більш – у свободу» [3, с. 31]. «У всіх цих людей, – казав Джефі, – у всіх до одного є сортири з білим кахлем, і вони накладають в них великі брудні купи, як медведі в горах, але все це змивається у зручну каналізацію, що постійно

провітрюється, і про їхнє лайно ніхто більше не думає, і ніхто не уявляє собі, що вони беруть свій початок з лайна, накипу та нечистоты моря. Вони цілими днями мують свої руки вершковим милом, яке потай мріють зжерти прямо у своїй ванній» [3, с. 39].

Образ гір у романі має яскраво виражене містичне забарвлення, він пов'язаний із мотивом страху, у порівнянні з величчю й одвічністю гір, Рей відчуває себе лише маленькою людиною, відчуває свою минуність. Довершеність гірської природи лякає його. «Я впав у глибоку медитацію (...) і пізнав моторошне відчуття – як дивно те, що в усій цій долині – лише три людини: містичне число три. Нірманакайя, Самбохакайя та Дхармакайя» [3, с. 70]. «Було навіть страшно дивитися вниз і бачити Морлі – цятку, що дримала, чекаючи на нас біля озера. Ох, треба було лишитися з старим Генрі, – думав я. Я почав боятися кожного наступного кроку – чистий страх великої висоти. Я почав боятися, що мене здує вітром. Всі жахіття, про які я коли-небудь думав щодо падіння з гір чи висотних будівель, пронеслися в моїй голові з приголомшливою ясністю» [3, с. 82]. «Тепер на північно-східному горизонті переді мною вимальовувалися Каскади – неймовірні шпилі, покручені скелі та засніжені громади: тут вже хоч-не-хоч, а роззявиш рота. (...) Чим далі на північ я просувався, тим більшими ставали гори, доки я, нарешті, не почав їх боятися» [3, с. 224].

Рей захоплюється горами, насолоджується їхньою природою, але часто називає гірські пейзажі темними, похмурими, трагічними. Велич гір посилює почуття самотності в Рея. Споглядання гір неодмінно навіює Рею екзистенційні думки, у нього викликають питання, на які він поки ще не має відповідей. «(...) озеро під нами скоро стало зовсім як іграшкове, а чорні дірки в ньому – досі явно можна розпізнати, і як на нього падають гігантські тіні хмар, і як кружляє трагічна дорога, якою зараз повертається бідолашний Морлі» [3, с. 61]. «Але гори були темно урочистими, таким самим похмурих був і Джефі. (...) Всі м'язи, що боліли, голод у шлунку – само собою достатньо зле, до того ж – тебе оточують темні скелі, і поруч немає нікого, хто міг би заспокоїти тебе поцілунками і тихими словами» [3, с. 71]. «(...) трохи білої димки розступилося, і мені здалося, що я бачу гори – гігантські, чорні, слизькі тіні на іншому боці прірви, непроглядно чорні і білі від снігу на вершинах» [3, с. 233].

В. Топоров пише, що одним із мотивів, пов'язаних з образом гори, що найбільш часто зустрічається в міфології, є мотив гори як вмістилища багатств чи певних таємниць [2, с. 313]. Підкорити гору – означає заволодіти тим, що вона містить усередині. У романі Рей наголошує на тому, що нікому, окрім нього, декого з його друзів та купки професійних альпіністів не прийде на думку вилазити на таку складну для підйому вершину, як вершина гори Меттерхорн. «– А ви, хлопці, що – полювати йдете цього ранку? – Ні, мем, – відповів Джефі, – ми просто йдемо на Меттерхорн. – На Меттерхорн? Та я б туди не пішла, навіть якби мені тищу доларів пообіцяли!» [3, с. 47–48]. «– Де це ви, хлопці, були? – Та залазили на Меттерхорн, – гордо відповів я. Вони лише витріщилися на нас, роззявивши роти. Я ж відчував себе прегарно, купив ще сигару, підкурих її і продовжив: – Дванадцять тисяч футів – й ми злетіли звідти з таким апетитом, а нам було так чітко, що тепер це вино рубить нас так, що будь здоров. –

Старі лише посміхалися в наш бік. Ми всі були обпалені сонцем, брудні – вигляд загалом дикий. Вони нічого не сказали. Вони вирішили, що ми збожеволіли» [3, с. 93]. «(...) здоровенні, товсті й спитнілі водії, що навіть не поглянули на нас, лаялися на свою роботу і проклинали все на світі. Щоб вони полізли на гору, їм довелося би заплатити вдвічі, а врахувавши, що сьогодні субота, то і в чотири рази більше» [3, с. 55].

Зрештою Рею так і не вдається підкорити вершину Меттерхорну: він разом із Джефі, лишивши Морлі далеко позаду, іде шосилями останні метри, але так втомлюється, що не має сили йти далі і лише спостерігає за тим, як Джефі вилазить на самісіньку вершину, що, з точки зору міфопоетики, наближає його до богів. Рей шкодує і соромиться того, що йому забракло сил на останніх метрах сходження, але пізніше відправляється працювати пожежним спостерігачем і проводить два місяці в горах на самоті. Тоді він повсякчас повторює, що йде на свою гору. «Тепер, ніби палець Джефі вказував мені шлях, я рушив на північ, до своєї гори» [3, с. 217]. «Другого дня я вже зміг роздивитися міцні приярки Каскадного хребта, найпівнічнішим кінцем якого буде якраз моя гора на самому краю Канади, ще в чотирьохстах милях на північ» [3, с. 219]. «Нарешті, підійшов час спакуватися на мою гору (...). В 1919 році на верховинах Скагіту бушувала пожежа, і всі місця навколо Спустошення – моєї гори – горіли протягом аж двох місяців» [3, с. 226].

З гірським топосом у романі також пов'язаний образ даху. Рей називає верхівки гір дахом світу, він отримує надзвичайне задоволення від того, що може підкоряти гори, знаходитися довгий час на самоті на даху світу. «(...) там плато, потім – опис, потім знову скелі, потім ми нарешті вийдемо до альпійського озерця, не більшого за цей ставок, потім – останній підйом на тисячу футів, майже вертикально вгору, на дах світу, звідки видно всю Каліфорнію і частково Неваду, й вітер там наскрізь продуває штани» [3, с. 63]. «Вночі я зверну на штормівку та теплий одяг накинув пончо і пішов помедитувати на цьому туманному даху світу. Тут дійсно була Велика Хмара Істини, Дхармамега, кінцева мета» [3, с. 233]. «Стоячи на голові на цьому скелястому даху місячного сяйва перед тим, як лягати спати, я дійсно міг бачити, що земля – справді геть шкереберть» [3, с. 238]. Примітно, що образи дахів як метафори гірських вершин мають позитивну конотацію, образ же дахів міста носять яскраво виражене негативне забарвлення. Так, подруга Рея Розі, божеволіючи від параноїдальних думок, йде на дах різати вени, але зрештою стрибає вниз і розбивається на смерть. Також Рей іноді говорить про дахи будівель як про негативні елементи, що відділяють людей від природи, від зоряного неба, місяця. «Дахи Берклі здавалися жалюгідною живою плоттю, під якою тужливі привиди ховаються від небесної вічності, бо бояться поглянути їй в лице» [3, с. 35].

Важливим елементом гірського хронотопу також є східні мотиви. З горами Рей безпосередньо пов'язує буддизм. З горами Рея близько знайомить Джефі: він багато розповідає другу про гори і запрошує в похід, а пізніше ще й допомагає влаштуватися пожежним спостерігачем на ціле літо. Образ Джефі завжди асоціюється в Рея з дзен-буддизмом, сходознавством та горами. З горами переплетені й образи старців, якими захоплюється Джефі, а згодом – і Рей: Хань

Шань, китайський вчений, буддист, що втомився від міста і пішов жити в гори, де займався медитацією і писав поезії, старець Хакою, що також жив у горах у Японії і, за легендою, прожив більше, ніж триста років, поет Лі Бо, що, пізнавши істину, спустився з гір тільки для того, аби напиться із м'ясниками. У горах Ресві найкраще вдається займатися медитаціями – чого у ті часи він найбільше прагне. Навіть самі гори герої роману називають буддами. «Ось, до речі, також залишки льодовика. <...> Тут початок світу і його кінець. Бачиш, як на нас дивляться ці мовчазні Будди?» [3, с. 68]. «Я впав у глибоку медитацію, відчув, що гори – це справді Будди і наші друзі» [3, с. 70].

Висновки. Отже, основним хронотопом роману «Бродяги Дхарми» є хронотоп гір, що протиставляється міському хронотопу. У тексті роману це подається через описи образу життя бродяг Дхарми, що прагнуть пізнати істину і жити мудро в злагоді з природою, на відміну від жителів міста, які вищою цінністю вважають матеріальні блага. Хронотоп гір реалізується за допомогою просторових описів гірських пейзажів, описів вражень, отриманих від них головними героями твору та їхніх містичних переживань.

Література:

1. Бахтин М.М. Собрание сочинений / М.М. Бахтин. – М. : Языки славянских культур, 2012– . – Т. 3 : Теория романа (1930–1961 гг.). – 2012. – 880 с.
2. Топоров В.Н. Гора / В.Н. Топоров // Мифы народов мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://philologos.narod.ru/myth/gora.htm>.

3. Kerouac J. The Dharma Bums / J. Kerouac. – N.Y. : Penguin Books, 1960. – 244 p.

Дюрба Д. В. Хронотоп горы в романе Дж. Керуака «Бродяги Дхармы»

Аннотация. В статье анализируются особенности реализации хронотопа горы в романе Дж. Керуака «Бродяги Дхармы». Выделены такие особенности пространственно-временной организации романа: противопоставление горного топоса городскому, образов людей-потребителей – образам «бродяг Дхармы»; использование мотива мистического страха; использование образа горы как вместилища богатств.

Ключевые слова: хронотоп горы, «Бродяги Дхармы», битники, Дж. Керуак.

Dyurba D. Mountain chronotopos in «The Dharma Bums» by J. Kerouac.

Summary. In this Article the analysis of mountain chronotopos in the novel «The Dharma Bums» by J. Kerouac. The study points out such specific features of the novel space and time organization as the opposition of the alpine topos to the urban one, images of common people of the consumer society to the images of «the Dharma bums»; the motif of mystical fear; the mountain image is also shown as a holder of treasures.

Key words: mountain chronotopos, «The Dharma Bums», beats, J. Kerouac.